

Poniatowska-Jaksch, Małgorzata

Zmiany liczby ludności Żyrardowa w latach 1970-1995 oraz perspektywy jego dalszego rozwoju

Rocznik Żyrardowski 1, 205-213

2002

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych oraz w kolekcji mazowieckich czasopism regionalnych mazowsze.hist.pl.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Zmiany liczby ludności Żyrardowa w latach 1970–1995 oraz perspektywy jego dalszego rozwoju*

Rozwój miasta jest determinowany położeniem w sieci osadniczej oraz wieloma czynnikami o charakterze społeczno-gospodarczym. Sprawne funkcjonowanie miasta w dużej mierze zależy od zasobów demograficznych i struktury społeczno-zawodowej. Potencjał gospodarczy musi być bowiem dopasowany do potencjału demograficznego, jednakże koncentracja ludności często jest uznawana za miarę rozwoju gospodarczego. Tereny atrakcyjne dla rozwoju osadnictwa i działalności gospodarczej cechuje rozwój demograficzny i dużą gęstością zaludnienia. Dlatego sytuacja oraz prognoza demograficzna powinny być punktem wyjścia określenia roli danego miasta w regionie oraz kierunków jego dalszego rozwoju.

Sytuacja demograficzna Żyrardowa

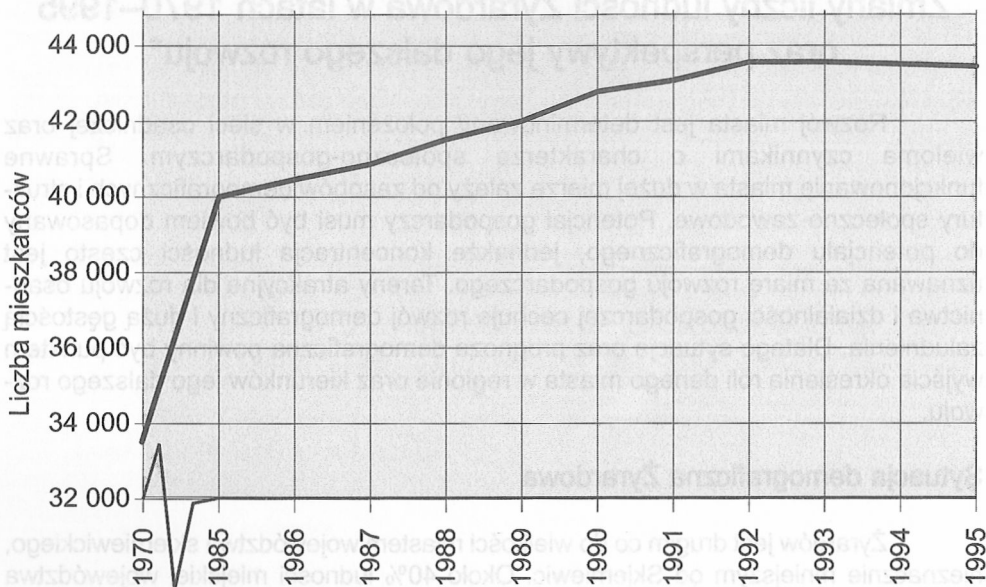
Żyrardów jest drugim co do wielkości miastem województwa skierniewickiego, nieznacznie mniejszym od Skierniewic. Około 40% ludności miejskiej województwa skierniewickiego mieszka w tych dwóch ośrodkach. Przed rokiem 1974 rozwój, i to nie tylko demograficzny, Żyrardowa był związany z województwem stołecznym. Bliskie położenie i dobre połączenie komunikacyjne z Warszawą sprzyjały rozwojowi tego miasta jako jednego z ośrodków regionu stołecznego. Zmiany administracyjne oraz wykreowanie Skierniewic do rangi miasta wojewódzkiego znacznie obniżyły atrakcyjność lokalizacyjną i osiedleńczą Żyrardowa. Jednakże utrzymujące się pod koniec lat siedemdziesiątych oraz w pierwszej połowie lat osiemdziesiątych dodatnie saldo migracji oraz dodatni przyrost naturalny (echo wyżu demograficznego) sprzyjały wzrostowi liczby ludności Żyrardowa. Dopiero wprowadzenie zasad gospodarki rynkowej spowodowało kryzys nie tylko gospodarczy, ale również demograficzny. Lata dziewięćdziesiąte to bowiem okres stabilizacji liczby ludności Żyrardowa, a w latach 1994–1995 nawet jej niewielkiego spadku (rys. 1).

Do czynników wpływających na zmianę liczby ludności zaliczamy przyrost naturalny i ruchy migracyjne. Szczególnie ten drugi czynnik jest ściśle związany z poziomem rozwoju społeczno-gospodarczego. W celu określenia wpływu poszczególnych składników przyrostu rzeczywistego ludności w układzie przestrzennym można posłużyć się metodą J.W. Webba¹. Autor tej metody zakłada, iż istnieją trzy podstawowe tendencje zmian liczby ludności: a) wzrost, b) ubytek, c) stabilizacja. W konsekwencji J.W. Webb wskazał na cztery kombinacje przyrostu

* Opracowanie powstało w 1996 r. na zamówienie Towarzystwa Przyjaciół Żyrardowa.

¹ J.W. Webb, *The Natural and Migrational Components of Population Changes in England and Wales, 1921–1931*, „*Economic Geography*” 1963, No. 392, s. 130–148.

naturalnego i migracyjnego powodujące wzrost liczby ludności oraz cztery typy zmian charakteryzujące się ubytkiem ludności.

Rys. 1. Ludność w latach 1970–1995.

Wzrost liczby ludności następuje, gdy:

- przyrost naturalny przewyższa straty migracyjne – typ A;
- przyrost naturalny przewyższa przyrost migracyjny – typ B;
- przyrost migracyjny przewyższa przyrost naturalny – typ C;
- przyrost migracyjny jest większy od ubytku naturalnego – typ D.

Spadek liczby ludności następuje, gdy:

- ubytek naturalny ludności przeważa przyrost migracyjny – typ E;
- ubytek naturalny jest większy od ujemnego salda migracji – typ F;
- ujemne saldo migracji przeważa ubytek naturalny – typ G;
- ubytek migracyjny jest większy od przyrostu naturalnego – typ H.

Tabela 1. Typy rozwojowe ludności w latach 1976–1995.

Lata	Przyrost naturalny	Zameldowanie wewnętrzne	Zameldowanie zagraniczne	Wymeldowanie wewnętrzne	Wymeldowanie zagraniczne	Saldo migracji wewnętrznej	Saldo migracji zagranicznej	Saldo migracji	Typ
1976	159	673	1	648		25	1	26	B
1977	199	1266		577		689	0	689	C
1978	95	1102	1	578	1	524	0	524	C
1979	147	946		571		475	0	475	C
1980	128	877	2	533		344	2	346	C
1976-80	728	4864	3	2807	1	2057	2	2059	C
1981	120	818	2	461		357	2	359	C
1982	175	724		471		253	0	253	C
1983	181	691	1	468		223	1	224	C
1984	152	695	3	316		379	3	382	C
1985	58	1086		297		789	0	789	C
1981-85	686	4014	4	2013	0	2001	4	2005	C
1986	66	638	2	368		270	2	272	C
1987	5	774	3	330		444	3	447	C
1988	76	816	6	265		551	6	557	C
1989	-66	866	2	296		570	2	572	D
1990	-30	801	1	284	1	517	0	517	D
1986-90	51	3895	12	1543	1	2352	11	2363	C
1991	-34	565	2	252		313	2	315	D
1992	5	610	106	318		292	10	302	C
1993	-76	524	6	379	6	145	0	145	D
1994	-107	573	5	340	44	233	-39	194	D
1995	-110	408	4	371	26	37	-22	15	E
1991-1995	-322	2680	27	1660	76	1020	-49	971	D

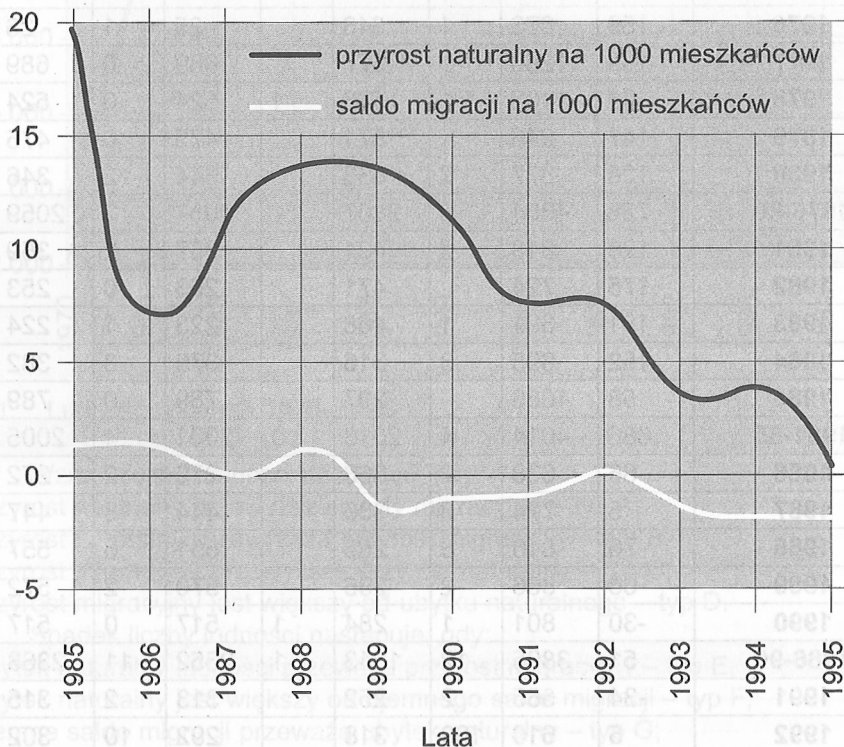
Źródło: Opracowanie własne.

T. Pakulska i W. Rakowski² wyróżnili ponadto typy, kiedy zależności pomiędzy przyrostem naturalnym i migracyjnym powodują stabilizację liczby lud-

² W. Rakowski, T. Pakulska, Typologia województw z punktu widzenia ludności w latach 1989–1993. „Studia Demograficzne” 1995, nr 1/5.

ności, typy mówiące o równowadze pomiędzy wielkością przyrostu naturalnego i migracyjnego, a także typy zmian liczby ludności będące działaniem tylko jednej zmiennej.

Z tego punktu widzenia można zauważyć istotne zmiany głównych czynników decydujących o wzroście, a następnie w stabilizacji liczby ludności Żyrardowa. W drugiej połowie lat siedemdziesiątych Żyrardów charakteryzował się typem rozwojowym C, oznaczającym przewagę przyrostu migracyjnego nad dodatnim saldem migracji. Taka sama sytuacja wystąpiła w pierwszej i w drugiej połowie lat osiemdziesiątych (tab. 1).

Rys. 2. Zmiany wskaźnika przyrostu naturalnego i salda migracji w latach 1985–1995.

W tym drugim okresie można odnotować postępujący spadek przyrostu naturalnego oraz niewielkie zmniejszenie dodatniego salda migracji. Można jednak powiedzieć, iż w latach siedemdziesiątych i osiemdziesiątych Żyrardów odznaczał się dużą atrakcyjnością osiedleńczą. Wyrazem tego był zdecydowanie większy udział we wzroście liczby ludności omawianego ośrodka ruchów migracyjnych niż przyrostu naturalnego (rys. 2). Wprowadzenie zasad gospodarki rynkowej wywołało nie tylko zmiany o charakterze ekonomicznym, ale również demograficznym.

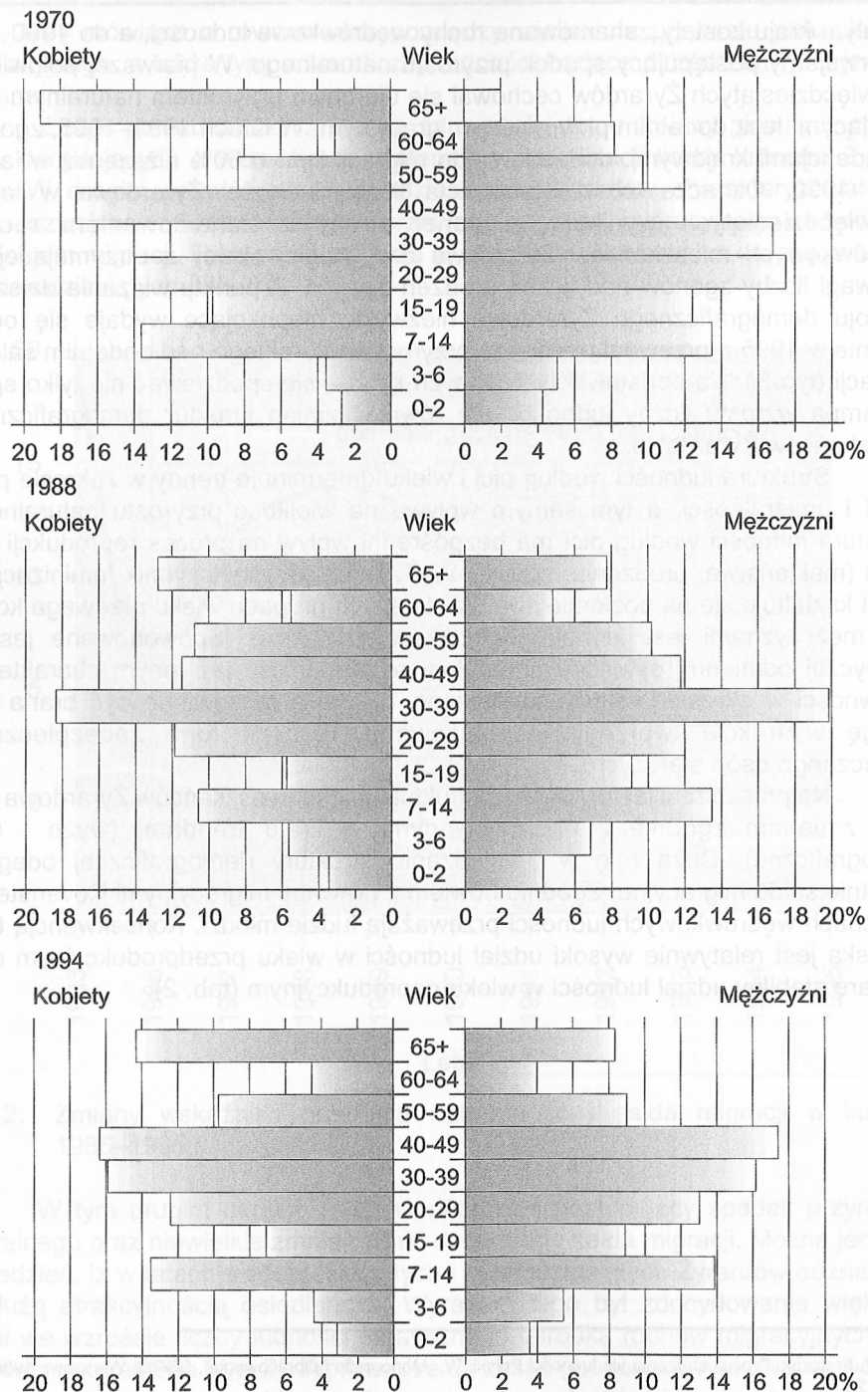
W całym kraju zostały zahamowane ruchy wędrownicze ludności, a do 1990 roku obserwujemy postępujący spadek przyrostu naturalnego. W pierwszej połowie lat dziewięćdziesiątych Żyrardów cechował się ujemnym przyrostem naturalnym oraz malejącym, lecz dodatnim przyrostem migracyjnym. W latach 1991–1995, zgodnie z tendencjami krajowymi, dodatnie saldo migracji było o 60% niższe niż w latach 1986–1990. Oznacza to, iż stabilizacja liczby ludności Żyrardowa w latach dziewięćdziesiątych wynikała z jednej strony z zahamowaniem ruchów wędrowniczych mieszkańców Żyrardowa a z drugiej strony z utrzymującej się przewagi liczby zgonów nad liczbą urodzeń żywych. Z punktu widzenia dalszego rozwoju demograficznego Żyrardowa niezwykle niepokojące wydaje się odnotowanie w 1995 r. przewagi ujemnego przyrostu naturalnego nad dodatnim saldem migracji (typ E). Na podstawie tych danych można się spodziewać nie tylko spadku tempa wzrostu liczby ludności, ale również zmian struktur demograficznych mieszkańców Żyrardowa.

Struktura ludności według płci i wieku determinuje trendy w zakresie płodności i umieralności, a tym samym wpływa na wielkość przyrostu naturalnego. Struktura ludności według płci ma bezpośredni wpływ na proces reprodukcji ludności (małżeństwa, urodzenia, zgony). W Żyrardowie współczynnik feminizacji od 15 lat kształtuje się na poziomie 104. W starszych grupach wieku przewaga kobiet nad mężczyznami jest jednak zdecydowanie większa. Spowodowane jest to zazwyczaj odmienną sytuacją materialną, rodzinną, czy też innym charakterem aktywności w okresie wieku emerytalnego. Sytuacja ta powinna być brana pod uwagę w trakcie tworzenia i realizowania różnych form zabezpieczenia społecznego osób starszych³.

Na przestrzeni lat 1970–1995 struktura wieku mieszkańców Żyrardowa ulegała zmianom zgodnie z obserwowanymi w kraju trendami (wyżej i niżej demograficzne). Dużą rolę w odmładzaniu struktury demograficznej odegrało dodatnie saldo migracyjne. Zgodnie bowiem z prawami migracyjnymi Ravensteina⁴ w ruchach wędrowniczych ludności przeważają ludzie młodzi. Konsekwencją tego zjawiska jest relatywnie wysoki udział ludności w wieku przedprodukcyjnym oraz w miarę stabilny udział ludności w wieku poprodukcyjnym (tab. 2).

³ E. Frątczak, Proces starzenia się ludności Polski. W: „Monografie i Opracowania”, SGPIS, Warszawa 19867, nr 223.

⁴ E.G. Ravenstein, The Laws of Migration. „Journal of Royal Statistical Society” 1985, pt. 1, No. 48; 1989, pt. II, No. 52.

Rys. 3. Piramidy wieku ludności w latach 1970, 1988, 1994

Tabela 2. Struktura wieku ludności

Ludność – wiek	1970	1978	1988	1994
Przedprodukcyjny	26,0	23,3	27,3	28,9
Produkcyjny	57,8	61,5	56,8	55,2
Poprodukcyjny	16,2	15,2	15,9	15,9

Źródło: Opracowanie własne.

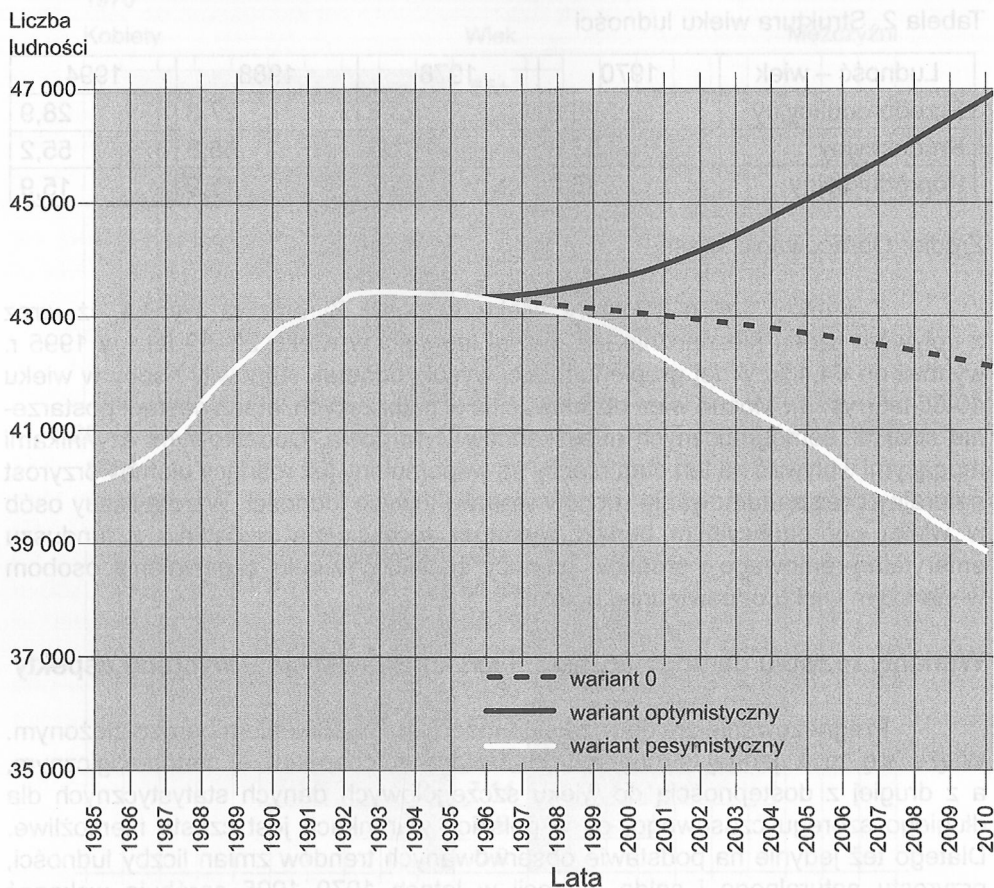
Z analizy zmian struktury wieku ludności Żyrardowa wynika, iż wraz z upływem czasu nieznacznie rósł udział ludności w wieku 20–59 lat i w 1995 r. wynosił on 64,4%. W tej grupie ludności wysoki odsetek stanowiły osoby w wieku 40–60 lat (rys. 3). Można więc oczekiwać, iż w najbliższych latach nastąpi postarzenie struktur demograficznych mieszkańców Żyrardowa. Dodatkowymi czynnikami mogącymi wpływać na ten stan rzeczy są wspomniani już rosnący ujemny przyrost naturalny oraz zahamowanie ruchów wędrownych ludności. Wzrost liczby osób w wieku poprodukcyjnym będzie wymagał zwiększenia wydatków z funduszu emerytalno-rentowego i środków pomocy socjalnej w celu zapewnienia osobom w starszym wieku odpowiedniej opieki.

Warianty rozwoju demograficznego i ich konsekwencje – wybrane aspekty

Prognozowanie zmian liczby ludności jest zagadnieniem bardzo złożonym. Wiąże się to z jednej strony z trudnościami o charakterze metodologicznym, a z drugiej z dostępnością do wieku szczegółowych danych statystycznych dla długiego szeregu czasowego, co w polskich warunkach jest często niemożliwe. Dlatego też jedynie na podstawie obserwowanych trendów zmian liczby ludności, przyrostu naturalnego i salda migracji w latach 1970–1995 spróbują wskazać możliwości dalszego rozwoju Żyrardowa dla trzech wariantów kształtowania się tych parametrów.

Pierwszy wariant (wariant „0”) zakłada stabilizację wskaźników przyrostu naturalnego i salda migracji na poziomie z 1995 r., czyli odpowiednio w wysokości -2,5‰ i 0,3‰. Łatwo zauważyć, iż w nadchodzących latach liczba ludności znacznie spadać (rys. 4). Przy takich założeniach już w 2000 r. liczba ludności Żyrardowa będzie o 500 osób niższa niż w wyjściowym 1995 r., a w 2010 r. aż o prawie 1500 mieszkańców.

Jeszcze gorsza sytuacja wystąpi, jeżeli utrzyma się tendencja zmian liczby ludności Żyrardowa z początku lat dziewięćdziesiątych. Ekstrapolacja tego trendu do 2000 r., a następnie stabilizacja wskaźników na poziomie -4,5‰ przyrostu naturalnego oraz -4,4‰ salda migracji, spowoduje zdecydowany spadek liczby mieszkańców tego miasta. Konsekwencjami tego faktu będzie postarzenie struktur demograficznych oraz liczne problemy dalszego rozwoju miasta, nie tylko o charakterze społecznym, ale również gospodarczym.

Rys. 4. Warianty zmian liczby ludności w latach 1995-2010

Natomiast podniesienie atrakcyjności lokalizacyjnej i osiedleńczej Żyrardowa może spowodować ożywienie aktywności gospodarczej oraz wzrost napływu ludności. Podniesienie dodatniego salda migracji ludności jedynie do poziomu z przełomu lat osiemdziesiątych i dziewięćdziesiątych, a w konsekwencji odmłodzenie struktury demograficznej mieszkańców Żyrardowa i zmniejszenie ujemnego współczynnika przyrostu naturalnego może diametralnie odmienić współczesne tendencje rozwojowe tego miasta. Taka sytuacja spowodowałaby zwiększenie się liczby ludności, a w latach 2000–2010 tempo wzrostu byłoby porównywalne z dynamiką zmian liczby ludności z drugiej połowy lat osiemdziesiątych. Według tego optymistycznego wariantu rozwoju w 2010 r. liczba mieszkańców Żyrardowa wyniosłaby ponad 46 700.

Współcześnie obserwowany w Polsce kryzys demograficzny jest spowodowany malejącą stopą urodzeń żywych oraz dość wysoką stopą zgonów. Mimo że dorastają roczniki lat siedemdziesiątych, to na początku lat osiemdziesią-

tych na 1000 osób zamieszkałych w Żyrardowie przypadają 9 małżeństw (średnia krajowa), a w 1995 r. niecałe 5 (poniżej średniej krajowej). Przyczyn spadku liczby zawieranych małżeństw upatruje się w strachu młodych ludzi przed brakiem pracy oraz w trudnej sytuacji mieszkaniowej⁵. Oznacza to, iż chcąc prowadzić politykę prokreacyjną należy zadbać o wzrost liczby atrakcyjnych miejsc pracy powiązanych ze strukturą wykształcenia mieszkańców Żyrardowa oraz stworzyć, zwłaszcza ludziom młodym, możliwości uzyskania własnego mieszkania.

Spadek wzrostu liczebności osób w wieku produkcyjnym wymuszać będzie działania zmierzające do poprawy efektywności gospodarowania zasobami pracy. Rozwój Żyrardowa będzie uzależniony od lokalizacji nowych, o wysokim poziomie technologicznym, jednostek gospodarczych. Z tego punktu widzenia korzystny wydaje się plan rozwoju Żyrardowa łączący aspekt wysokokwalifikowanej siły roboczej z korzystnym usytuowaniem w sieci osadniczej kraju (bliskie sąsiedztwo Warszawy), zakładający między innymi: powstanie zakładów przemysłowych i usługowych wykorzystujących fachową siłę roboczą, utworzenie komputerowego centrum informacji towarowej, komputerowego centrum koordynacji przebiegu i obsługi transportu drogowego przez Polskę do Europy Zachodniej, południowej, Skandynawii i krajów WNP, portu przeładunkowego towarów z różnych kierunków Europy i ich dystrybucji na całą Polskę, giełd towarowych, dużych hurtowni nastawionych zwłaszcza na obsługę Warszawy⁶. Wydaje się więc konieczne podniesienie poziomu wykształcenia mieszkańców Żyrardowa. Z danych NSP z 1988 r. wynika, iż odsetek ludności z wyższym wykształceniem wynosi – 5,7%, średnim 31%, zasadniczym zawodowym 20,2%, a podstawowym 38,5%. Chcąc promować rozwój zakładów o nowoczesnych technologiach, wydaje się niezbędne podniesienie poziomu wykształcenia mieszkańców Żyrardowa oraz stworzenie im takich warunków pracy i mieszkania, aby migracja do pobliskiej stolicy wydawała się bezcelowa.

Z przeprowadzonej analizy wynika, iż dalszy rozwój demograficzny Żyrardowa jest determinowany jego atrakcyjnością lokalizacyjną dla potencjalnych inwestorów. Te zaś są w dużej mierze uzależnione od polityki lokalnych.

⁵ Mazur M.: Bocian bez skrzydeł..., „Wprost” 1995, nr 4.

⁶ Chmielewski A.: Żyrardów – kuszenie inwestora. „Rzeczpospolita” 1996, nr 274.